

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2023. – Т. 47. – С. 177-184
DOI: 10.31861/mhpi2023.47.177-184

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2023. – Volume. 47. – pp. 177-184
DOI: 10.31861/mhpi2023.47.177-184

УДК 321.327

© Лев-Олександр Бондаренко ¹

Поглиблення кризи європейської ідентичності та взаємин всередині Європейського Союзу: ідеологічний аспект

Мета статті полягає у дослідженні ризиків посилення кризових явищ у питанні ідентичності та вивчення реальних загроз для подальшого якісного функціонування Європейського Союзу. Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання: провести комплексний аналіз взаємин між членами організації всередині Європейського Союзу; визначити причини наявних суперечностей та кризових явищ; дослідити особливості поглиблення кризи європейської ідентичності в ЄС. Проведено аналіз концепту «політична ідентичність», на прикладі процесу формування європейської ідентичності як соціального конструкту та ціннісної підстави, на яких вона базується. Відображено проблему сучасного кризового стану Європейського Союзу. Проаналізовано сутність терміну «ідентичність» та зроблено висновок, що самовизначення відіграє найважливішу роль у житті людини та людських спільнот. Формуючись з урахуванням середовища проживання і узагальненого образу іншого, ідентичність становить стрижень особистості індивіда. При аналізі процесу глобалізації було виявлено її суперечливий вплив на культурну ідентичність: послаблюючи одну частину ідентичності, наприклад, належність себе до певної держави, вона посилює інші, такі як етнічність. У статті, крізь призму дослідження поняття ідентичності, висвітлено основні аспекти, що впливають на поглиблення кризи європейської ідентичності, а також погіршення міждержавних комунікацій в середині Європейського Союзу.

Ключові слова: ідентичність, Європейський Союз, ідеологія, єдність, глобалізація.

The Deepening of the Crisis of European Identity and Relations Within the European Union: an Ideological Aspect

The purpose of the article is to study the risks of strengthening crisis phenomena in the issue of identity and to study real threats to the further quality functioning of the European Union. To achieve the set goal, the following tasks have been defined: to carry out a comprehensive analysis of the relations between the members of the organization within the European Union; determine the causes of existing contradictions and crisis phenomena; to investigate the features of the deepening crisis of European identity in the EU. This article analyzes the concept of “political identity” using the example of the process of forming European identity as a social construct and the value basis on which it is based. The problem of the current crisis state of the European Union is reflected. The essence of the term “identity” was also analyzed and it was concluded that self-determination plays the most important role in the life of a person and human communities. Being formed taking into account the habitat and the generalized image of the other, identity is the core of the individual's personality. When analyzing the process of globalization, its contradictory influence on cultural identity was revealed: by weakening one part of identity, for example, belonging to a certain state, it strengthens others, such as ethnicity. Also, the article, through the prism of the study of the concept of identity, highlights the main aspects that influence the deepening of the crisis of European identity, as well as the deterioration of interstate communications in the middle of the European Union. When analyzing the process of globalization, its contradictory influence on cultural identity was revealed: by weakening one part of identity,

¹ Аспірант кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: bondarenko.lev-oleksandr@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-6244-9706>.

for example, belonging to a certain state, it strengthens others, such as ethnicity. When analyzing the process of globalization, its contradictory influence on cultural identity was revealed: by weakening one part of identity, for example, belonging to a certain state, it strengthens others, such as ethnicity. Globalization, in general, contributes to the softening of identity, it becomes adaptive and flexible to a truncated dynamic world.

Keywords: Identity, European Union, ideology, unity, globalization.

Постановка проблеми. Зіштовхуючись з новими викликами та загрозами на геополітичній арені, Європейський Союз змушений реагувати на кризу політичної ідентичності, яка посилюється на фоні економічних та соціальних потрясінь. Відштовхуючись від ідеї самовизначення як найважливішої ролі у житті людини та людських спільнот, можна провести паралелі з посиленням культурної, етнічної, духовної та інших видів ідентичності, що безпосередньо впливає на погіршення міждержавних комунікацій в Європейському Союзі. Більш детальне вивчення подібних процесів може дати змогу подолати кризові процеси та нівелювати загрозу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи кризу ідентичності можна спостерігати різні підходи як до застосування самого поняття «ідентичність», так і до визначення його важливості у політичних процесах. Так, В.Б. Череватюк², розглядаючи загрози сучасного суспільства крізь призму ідентичності і конфліктів, відмічає, що у сучасних умовах, за визначенням багатьох вчених, відмінність між культурами перетворюється на одну з головних суперечностей. В.А. Мандрагеля³, досліджуючи формування європейської ідентичності, відмічає, що не повною мірою в цілях зміцнення європейської ідентичності використовуються можливості поширення та поглиблення європейської публічної сфери, особливо з огляду на розвиток європейського контенту в мас-медіа та потужної комерціалізації медійного ринку.

Свого часу Ф. Фукуяма вважав, що світова історія перейшла на якісно новий рівень, де суперечність не є рушійною силою історії, і сучасний світ постає як єдине суспільство зі спільною ідентичністю⁴. Протилежну точку зору пропонує інший американський науковець С. Хантінгтон, на думку якого, у нинішньому етапі розвитку світу місце ідеологічних суперечностей займають суперечності культур (цивілізацій)⁵. Процес політичної гомогенізації світу спричинить цивілізаційні конфлікти.

З огляду на актуальні геополітичні події можна припустити, що теорія С. Хантінгтона виявилась більш наближеною до реалій, оскільки «кінця історії» (за Ф. Фукуямою) не відбулось, а цивілізаційні конфлікти продовжуються, у тому числі, через кризи ідентичності.

Вищезгадані автори вивчають процеси пов'язані з ідентичністю та надають власне бачення «кризи ідентичності» як в Європейському Союзі, так і на глобальному рівні.

Метою даного дослідження є визначення ризиків посилення кризових явищ у питанні ідентичності та вивчення реальних загроз для подальшого якісного функціонування Європейського Союзу. Для досягнення поставленої мети визначено наступні **завдання**: провести комплексний аналіз взаємин між членами організації всередині Європейського Союзу; визначити причини наявних суперечностей та кризових явищ; дослідити особливості поглиблення кризи європейської ідентичності в ЄС.

Виклад основного матеріалу. Одним із ключових факторів розвитку людства була і залишається ідентичність (*identitas*), що визначає світогляд, культурні та соціальні орієнтації людей. У найбільш загальному сенсі вона є властивістю психіки, що ініціює формування почуття приналежності до групи, усвідомлення себе частиною будь-якого процесу. Ідентичність виявляєть-

² Череватюк, В. Б. (2019). Ідентичність і конфлікти: загрози сучасного суспільства. *Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі*: [Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 1 березня 2019 р.]. Т. 1. Вектор, Тернопіль: 113.

³ Мандрагеля, В.А. (2019). Формування європейської ідентичності: утопія чи реальність? *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 86: 20.

⁴ Фукуяма Ф. (1992) «Кінець історії і остання людина» Available from: <https://anthologyforhelazy.webnode.com.ua/1/frensis-fukuyama-kinets-istoriji/ю> (accessed 21.12.2022).

⁵ Шульгіна, М.В. (2013). Передумови і витоки цивілізаційної геополітики. *Вісник Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*. Т. 20. 23 (1): 142-147.

ся у різних аспектах життєдіяльності, зокрема мобілізації, артикуляції інтересів чи відчутті себе громадянином країни, представником нації, народу чи етносу⁶.

Існуючі трактування ідентичності в рамках постмодернізму всіляко заперечують уявлення про цей феномен як про якусь природну схильність, незмінну систему цінностей і координат, закладених у людину з її народження. Зважаючи на сучасні тенденції, дослідники здебільшого схильні вважати, що ідентичність – швидше конструйоване, рухливе явище, якому не властива цілісність. На формування тієї чи іншої ідентичності безпосередньо чи опосередковано впливає безліч чинників соціальної дійсності, які завжди залежать виключно від її носія.

У сучасний період дискурс про ідентичність є предметом досліджень такого, відносно нового напрямку у політології, як політика ідентичності. Остання заперечує логоцентризм і будь-які форми ієрархії, сформовані капіталізмом, акцентуючи увагу на тому, що ідентичність фрагментарна і багато в чому залежить від контексту – подій, що передують її створенню. Класична бінарна опозиція «ми» – «вони» у новітній літературі представляється як дискурсивний конструкт, що видозмінюється у часі та просторі⁷.

У практичній політиці ідентичність часто використовується з метою згуртування суспільства для подальшої мобілізації чи виконання завдань, необхідності отримання вигоди конкретними суб'єктами. Так, наприклад, М. Кастельс виділяв три види ідентичності: легітимуючу, яка запроваджується з ініціативи громадських інститутів для легітимації та розширення їх владних повноважень; проєктивну, тобто побудовану заново і покликану перерозподілити становище у суспільстві; та ідентичність опору, спрямовану проти існуючих тенденцій розвитку на захист звичного життєвого устрою. Важливим аспектом політики ідентичності є боротьба за визнання, що покликана створити тісні стійкі зв'язки між акторами та заявити про себе, групу, публічно.

Детально дослідивши політичну ідентичність, О. Бондарева вважає, що необхідно виділити наступні її різновиди: цивільна, національно-державна, регіонально-політична та політико-ідеологічна⁸. Перший вид, який впливає із самої назви, передбачає самоідентифікацію індивіда як громадянина будь-якої країни на основі його членства в конкретному цивільному об'єднанні, наявності у нього певної сукупності громадянських прав і свобод.

Національно-державна ідентичність – значно об'ємніше і багатоскладове поняття. Вона є комплексом утворень ментального характеру (образи, символи, ідеї, уявлення тощо), які сприяють усвідомленню жителів держави як єдиної нації. Допоміжними факторами у даному випадку є спільні ідеї та цінності, історичний досвід, політичні інститути, символи.

Регіонально-політична ідентичність – це система дискурсних конструктів і уявлень, що формують регіональне мислення в індивіда, його ототожнення себе з регіоном проживання. Цей феномен здатний формуватися як на локальному рівні, тобто всередині держави, яка перебуває у стані кризи, так і на глобальному – щодо державних об'єднань чи регіонів, що мають спільне культурне поле.

Четвертий вид ідентичності – політико-ідеологічна – це найменш стійка, але водночас найбільш категорична форма самоідентифікації. Вона будується на ідейних орієнтаціях конкретної ідеології і об'єднує людей спільноти у вигляді парадигми, де вони перебувають. За наявності громадської активності та схильності до політичної дії в ідеологічній групі, остання може перерости в політичний рух, партію, опозиційну платформу та інше.

Окремо варто відзначити величину, що виділяють деякі науковці – цивілізаційну ідентичність, для якої, на думку А. С. Панаріна, характерна як наявність єдиного «нормативного коду», так і «спільності історичної долі». Остання, як вважає вчений, визначається господарською діяльністю, єдиною для конкретної цивілізації, природними передумовами та роботою, що сприяє формуванню загальної культури. Також автор підкреслює, що оскільки цивілізації гетерогенні за своїм складом, – це і виступає одночасно центральною проблемою та ядром для їх самоідентифікації. Але оскільки «цивілізаційний простір завжди ґрунтується на діалозі», то

⁶ Череватюк, В. Б. (2019). Ідентичність і конфлікти: загрози сучасного суспільства. *Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі*: [Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 1 березня 2019 р.]. Т. 1. Вектор, Тернопіль: 114.

⁷ Мандрагеля, В.А. (2019). Формування європейської ідентичності: утопія чи реальність? *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 86: 32.

⁸ Бондарева, О. С. (2021). Як нам досліджувати ідентичність? *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. №17: 84-87.

суспільство здатне виробити єдиний цивілізаційний код, який стане об'єднуючим фактором у процесі встановлення ідентичності⁹.

У цілому політична ідентичність сприймається як комплексне і багатоскладове явище, що частково відповідає всім вищезгаданим видам. У контексті об'єкта, що досліджується, найбільш точно ідентичність характеризує визначення, дане С. Хантінгтоном, який говорив про неї як про конструкт, що змінюється в залежності від контекстів (соціокультурного, історичного тощо).

С. Хантінгтон писав, що «ідентичність – це самосвідомість індивіда чи групи. Вона є продуктом самоідентифікації, розуміння того, що ви або я маємо особливі якості, що відрізняють мене від вас і нас від них», акцентуючи увагу на тому, що людина вільна у визначенні своєї ідентичності. Це, у свою чергу, веде до формування множинних ідентичностей – політичних, культурних, соціальних, економічних та інших. Яскравим підтвердженням є процес самоідентифікації громадян Європейського Союзу. Ми спостерігаємо як жителі Франції називають себе гасконцями, але також французами та одночасно європейцями. При цьому домінуючою ідентичністю для них найчастіше залишається регіональна, оскільки асоціація себе з місцем проживання створює найбільш стійкі зв'язки та спрощує світосприйняття. Але найбільший інтерес представляє саме європейська ідентичність, створена штучним шляхом для реалізації цілей євроінтеграційного проекту¹⁰.

Євросоюз, що спочатку виріс з економічного об'єднання Бельгії, ФРН, Нідерландів, Люксембургу, Франції та Італії у 1951 р., сьогодні позиціонується як єдиний макрорегіональний простір, що передбачає наявність регіональної самоідентифікації у населення. Але фактично наднаціональна структура відіграє вирішальну роль у процесі прийняття рішень країнами-учасницями, що також виражається у зміщенні пріоритетів та спробах представити європейську ідентичність як національно-державну. З цієї точки зору суттєве значення представляє процес формування «європейськості» та пошук балансу у неоднорідному просторі, особливо після розширення державного об'єднання¹¹.

Фундамент для формування європейської ідентичності заклали ідеї Ю. Габермаса, який вважав, що Європа – по суті своїй унікальний простір, оскільки протистоїть руйнівному впливу націоналізму, визнаючи цінність та різноманітність культур різних країн. Взаємне визнання інакшості, на думку німецького мислителя, стало одним із основних чинників для згуртування Європейського Союзу. Але вирішальна роль все ж таки була відведена загальному історичному досвіду, який мав посприяти будівництву політичної свідомості та політичної долі мешканців країн-учасниць. До каркасу минулого, як вважає Ю. Габермас, входить аварія імперій, війни релігійні та класові, втрата колоній, деструктивний вплив нацизму та фашизму. Втім, у своїй роботі «Розколотий Захід» автор визнає, що європейська ідентичність – щось сконструйоване, продукт громадської діяльності, мотивацією до створення якого є політичні цілі та їх реалізація. У зв'язку з останнім, Ю. Габермас вказує на найбільший недолік, властивий подібним штучним системам – «всеїдність».

Ю. Габермас виділив сім ознак, що становлять європейську модель ідентичності, які вигідно відрізняють конструкт, що формується в ЄС, від «плавильного котла», створеного Сполученими Штатами Америки:

- пріоритет держави над ринком;
- технічний скепсис;
- секуляризація;
- домінування солідарності над виробничими досягненнями;
- наявність парадоксів прогресу (при необхідності імітованих);

⁹ Орлов, О. Л. (2021). Теорія зіткнення цивілізацій Семюела Філіпса Хантінгтона: сутність та критичний аналіз. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Суми, 20–21 травня 2021 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Резнік, В. В. Миргород-Карпова, А. В. Стеблянко. Сумський державний університет, Суми: 45-51.

¹⁰ Там само.

¹¹ Братчук, О. Ю. (2021). Європейське об'єднання вугілля і сталі як перший крок на шляху до «єдиної Європи». *Актуальні проблеми історії та археології: регіональний та глобальний виміри: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. / редкол. : Н. М. Кузовова (відп. ред.) та ін. Вид-во ХДУ, Херсон: 12-15.*

- пріоритет на збереження миру;
- відмова від права найсильнішого.

Для того, щоб знайти себе, якусь загальну самосвідомість, Європа не повинна заперечувати свою причетність до Заходу як до культурного середовища, не повинна чинити опір найстарішим ліберальним традиціям, прабатьком яких вона виступає, так вважає філософ.

Першорядною метою для об'єднання європейських держав має стати протистояння веденню небезпечної політики, здатної стати причиною міжнародних військових конфліктів. Для реалізації цього задуму і необхідна наявність наднаціонального уряду, який контролює дії країн на підставі консенсусу, що досягається з будь-яких спірних питань.

Вирішальна роль у досягненні єдності відводиться «*Kerneuropa*» – «Ядру Європи», яке становлять Німеччина, Франція та країни Бенілюксу. Вони виступають як локомотив захисту європейських інтересів на світовій арені через вироблений зовнішньополітичний проект, що відрізняється динамічністю. Цей проект повинен не просто виконувати конкретні раціональні функції, а й бути символічною силою, що створює ментальні структури для самоідентифікації. У разі реалізації вищезазначеного, проект стане привабливим також для Італії та Іспанії, вважає вчений. Що ж до країн Східної Європи, то їх інтеграція із Західною частиною має відбуватися в умовах солідаризації, а не позиціонуватися як злиття старшого з молодшим на умовах першого¹².

Так мав виглядати ідеальний конструктор, заснований на рівності та єдності як економічних інтересів, так і ідеалів. І спочатку свого шляху Європейському Союзу вдавалося йти заздалегідь наміченою дорогою – доти, доки його існування виправдовувалося ефективністю управління та результатами, які приносять користь безпосередньо мешканцям країн-учасниць. Укладений у 1951 р. «Паризький договір» між країнами Ядра (Європейське об'єднання вугілля та сталі), метою якого була не лише співпраця в рамках вугільної та металургійної промисловості, а й бажання зберегти світ, що встановився на континенті після Другої світової війни, став першим кроком до формування ідентичності.

Згодом між Францією, ФРН та Бенілюксом було укладено і «Римський договір» (1957 р.), з якого вирости Європейське економічне співтовариство та Європейське співтовариство з атомної енергії. У 1965 р. новий договір задекларував створення єдиної Ради та Комісії для ЄОУС, ЄЕС та Євратома, а за два роки вони об'єдналися в Європейське Співтовариство¹³.

Важливою подією в історії формування Євросоюзу є «Шенгенська угода», підписана у 1985 р., що передбачала вільне пересування громадян, товарів та капіталів. Зважаючи на скасування мит та розвиток торговельних відносин у країнах-учасниках Європейського Співтовариства, було відзначено різке зростання економіки, що в свою чергу надало сприятливий вплив на інші сфери життя суспільства, в тому числі і на процес самосвідомості громадян.

Створення власне Європейського Союзу було проголошено «Маастрихтським договором» від 7 лютого 1992 р. (набув чинності 1 листопада 1993 р.), а в 1999 р. було запроваджено єдину валюту – євро (у готівковому обігу з 2002 р.). Концепт «європейська ідентичність» базувався на цінностях, зазначених у «Договорі про Європейський Союз»: демократії, свободі, правовій державі, рівноправності, людській гідності та правах людини.

Наразі виділяється сім етапів розширення ЄС:

- I. Приєднання Великобританії, Ірландії та Данії (1973 р.);
- II. Приєднання Греції (1983);
- III. Приєднання Іспанії та Португалії (1986 р.);
- IV. Приєднання Швеції, Фінляндії та Австрії (1995 р.);
- V. Приєднання Угорщини, Словаччини, Словенії, Естонії, Литви, Латвії, Мальти, Кіпру, Польщі та Чехії (2004 р.);
- VI. Приєднання Румунії та Болгарії (2007);
- VII. Приєднання Хорватії (2013).

¹² Федорцев, В. А. (2017). «Kerneuropa»: концепция, дискуссии, перспективы. *Проблемы национальной стратегии*. 5: 44-48.

¹³ Гребенюк, Д. (2022). Генезис Європейського Парламенту та його трансформація до наддержавності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*: 31-35.

Згодом було укладено три угоди, що передбачають різний рівень інтеграції країн Європейського Союзу. Так, необхідно відрізнити членство в ЄС, шенгенській та євронзоні, при цьому членство країни в ЄС не зобов'язує її до участі у шенгенській чи євронзоні і, навпаки, шенгенська чи євронзона не завжди передбачають членство в ЄС.

Європейський Союз заснований на принципі федералізму та передбачає наявність складної структури, що складається з кількох інститутів. У ЄС виділяється найвищий політичний орган – Європейська рада, найвищий виконавчий орган влади – Європейська комісія, законодавчу владу представлено Європейським парламентом, а судову – Європейським судом. Також для регулювання фінансово-валютних операцій та розподілу коштів усередині ЄС функціонують такі інститути як Економічний та Соціальний комітет, Комітет регіонів, Європейський фонд розвитку, Європейська рахункова палата, Єдиний центральний та Європейський інвестиційний банки¹⁴.

Вказані процеси сприяли формуванню певного розуміння спільності та єдності, створенню символів, що послужили розвитку європейської ідентичності. З ідеї вона почала перетворюватися на штучний, але все ж таки реальний простір смислів, що виражають волю жителів європейських країн до інтеграції та посилення комунікації, що ґрунтуються на культурних та ідеологічних цінностях, загальній історії, правових та політичних установках.

Але, як і в будь-якому іншому штучно створеному явищі, конструкту європейської ідентичності не вистачило гнучкості та здатності до модифікації, щоб витримати тиск кризових факторів, які обрушилися на Євросоюз з 2008 р. (періоду світової фінансової кризи). Розширення на Схід, некоректна міграційна політика, зміщення спочатку задекларованих цінностей у бік ліволіберальної ідеології з акцентом на толерантність, Brexit, економічна нестабільність, спричинена епідемією COVID-19 – ці події запустили ланцюжок зворотної трансформації, що виражається у зростанні націоналізму та відсутності Союзу з питань найактуальнішого порядку («Північний потік – 2», умови співпраці з Великою Британією тощо).

В умовах несформованої європейської наднаціональної ідентичності доцільно говорити про так звану «правову ідеологію»: «конструювання» ЄС відбувалося на правовій основі за відсутності згуртовуючої ідеї, саме тому правова ідеологія заповнила вакуум у його ідеосфері. Це підтверджується тим фактом, що якщо спочатку право закріплювало порядок, інституційне оформлення ЄС, то зараз воно орієнтоване на «цінності», що лежать в основі ЄС.

У дослідженнях, присвячених Європейській інтеграції, проводиться думка, що стратегія ЄС у міжнародній сфері все більше відходить від економічної та політичної доцільності та набуває ціннісної орієнтованості, які представляють собою правові категорії.

Правова ідеологія ЄС на рівні законів закріплює принципи, ідеї та настанови на суспільно-політичний устрій, що поділяються європейцями.

Ця ідеологія простежується у низці документів ЄС, наприклад, у Хартії Європейського Союзу про основні права та у Конвенції про захист прав людини й основних свобод. Загальними принципами, спираючись на зміст даних документів, є ідея правової держави та громадянського суспільства. Принципи цієї правової ідеології інкорпоровані у суспільно-політичний устрій держав-членів ЄС.

Правовій ідеології ЄС властиві такі характеристики: легітимація існуючого правопорядку та інтеграції, опис бажаного майбутнього у вигляді подолання не толерантності та дискримінації для «посилення» демократії. Одним з основних завдань цієї ідеології є створення передумови поглиблення соціально-політичної єдності, виходячи з загальних принципів, які поділяють усі члени ЄС.

Водночас, ця ідеологія демонструє вкрай низький консолідувальний потенціал у межах ЄС. Наслідком цього стали спроби лідерів ЄС «знайти» ціннісні орієнтири «знизу» та подолати кризу самоідентифікації шляхом проведення конференції про майбутнє Європи, внаслідок чого має бути вироблена ідеологія, яка б акумулювала спільні для всіх європейців цінності та ідеї, що сприяли б конструюванню європейської наднаціональної ідентичності, і, як наслідок, поглибленню інтеграції.

¹⁴ Бабій Д.В. (2021). «Дефіцит лідерства» в контексті розвитку Європейського Союзу на сучасному етапі. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 1: 11-15.

Таким чином, європейська ідентичність представляється як експериментальний проект, покликаний реалізувати політико-економічні цілі держав, для яких співіснування у межах Європейського Союзу досі залишається ефективним (Німеччина, Франція, Бельгія, Нідерланди, Люксембург). При цьому криза ідентичності, що утворилася, залишає під питанням перспективи подальшого розвитку об'єднання.

Висновки. Підсумовуючи, слід наголосити, що в суспільстві явно присутня проблема втрати ідентичності. Західний світ, перейшовши на суто матеріальну та економічну оцінку всіх процесів у суспільстві та державі, поширює цю тенденцію на решту світу. Відмова від традицій на користь економіки знищує сам дух і буття народу та людини, роблячи його гвинтиком у величезній системі. Виходом із цього може послужити повернення до ідеалів, традицій кожного субетносу, етносу і надетносу (цивілізації), що пропонує теорія «багатополярного світу».

Глобалізація захоплює майже всі сфери сучасного життя. Разом з технічним прогресом, який прискорив техніко-культурні зміни настільки, що вони стають помітними протягом одного людського життя, глобалізація викликає занепокоєння й актуалізацію проблематики культурної ідентичності. Не тільки індивіди, але цілі культури шукають своє місце в новому світі.

Проаналізувавши історію терміну «ідентичність» можна дійти висновку, що самовизначення відіграє найважливішу роль у житті людини та людських спільнот. Формуючись з урахуванням середовища проживання і узагальненого образу іншого, ідентичність становить стрижень особистості індивіда. При аналізі процесу глобалізації було виявлено її суперечливий вплив на культурну ідентичність: послаблюючи одну частину ідентичності, наприклад, належність себе до певної держави, вона посилює інші, такі як етнічність. Глобалізація ж, у цілому, сприяє пом'якшенню ідентичності, вона стає адаптивною та гнучкою в сучасному динамічному світі.

Список джерел

1. Бабій, Д. В. (2021). «Дефіцит лідерства» в контексті розвитку Європейського Союзу на сучасному етапі. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 1: 11-15.
2. Бондарева, О. С. (2021). Як нам досліджувати ідентичність? *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. № 17: 84-87.
3. Братчук, О. Ю. (2021). Європейське об'єднання вугілля і сталі як перший крок на шляху до «єдиної Європи». *Актуальні проблеми історії та археології: регіональний та глобальний виміри*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. / редкол.: Н. М. Кузовова (відп. ред.) та ін. Вид-во ХДУ, Херсон: 12-15.
4. Гребенюк, Д. (2022). Генезис Європейського Парламенту та його трансформація до наддержавності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*: 31-35.
5. Мандрагеля, В. А. (2019). Формування європейської ідентичності: утопія чи реальність? *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 86: 8-38.
6. Орлов, О. Л. (2021). Теорія зіткнення цивілізацій Семюела Філіпса Хантінгтона: сутність та критичний аналіз. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 20–21 травня 2021 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Рєзнік, В. В. Миргород-Карпова, А. В. Стебляк. Сумський державний університет, Суми: 45-51.
7. Федорцев, В. А. (2017). «Кернегора»: концепція, дискусії, перспективи. *Проблеми національної стратегії*. 5: 44-48.
8. Череватюк, В. Б. (2019). Ідентичність і конфлікти: загрози сучасного суспільства. *Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі*: [Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, Національний авіаційний університет, 1 березня 2019 р.]. Т. 1. Вектор, Тернопіль: 113-117.
9. Шульгіна, М.В. (2013). Передумови і витоки цивілізаційної геополітики. *Вісник Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*. Т. 20. 23 (1): 142-147.
10. Фукуяма Ф. (1992) «Кінець історії і остання людина». Available from: <https://anthology.forthelazy.webnode.com.ua/frensis-fukuyama-kinets-istoriji/> (accessed 21.12.2022).

References

1. Babii, D. V. (2021). «Defitsyt liderstva» v konteksti rozvytku Yevropeiskoho Soiuzu na suchasnomu etapi. *Visnyk studentskoho naukovo-ho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa*: 11-15.
2. Bondareva, O. S. (2021). Yak nam doslidzhuvaty identychnist? *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii*. №17: 84-87.
3. Bratchuk, O. Yu. (2021: 12-15). Yevropeiske obiednannia vuhillia i stali yak pershyi krok na shliakhu do «yedynoi Yevropy». *Aktualni problemy istorii ta arkheolohii: rehionalnyi ta hlobalnyi vymiry: mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. / redkol.: N. M. Kuzovova (vidp. red.) ta in. Vyd-vo KhDU, Kherson*: 12-15.
4. Hrebenuk, D. (2022). Henezys Yevropeiskoho Parlamentu ta yoho transformatsiia do nad-derzhavnosti. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*: 31-35.
5. Mandrahelia, V. A. (2019: 86: 8-38). Formuvannia yevropeiskoi identychnosti: utopiia chy realnist? *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Filosofski nauky*. 86: 8-38.
6. Orlov, O. L. (2021). Teoriia zitknennia tsyvilizatsii Semiuela Fillipsa Khantinhona: sutnist ta krytychnyi analiz. *Reformuvannia pravovoi systemy v konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv : materialy V Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Sumy, 20–21 travnia 2021 roku) / redkolehiia: prof. A. M. Kulish, O. M. Rieznik, V. V. Myrhorod-Karpova, A. V. Steblianko. Sumskyi derzhavnyi universytet, Sumy*: 45-51.
7. Fedortsev, V. A. (2017). «Kerneuropa»: kontseptsyia, dyskussyy, perspektyvy. *Problemy natsyonalnoi stratehii*. 5: 44-48.
8. Cherevatiuk, V. B. (2019). Identychnist i konflikty: zahrozy suchasnoho suspilstva. *Yurysprudentsiia v suchasnomu informatsiinomu prostori*: [Materialy IKh Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Kyiv, Natsionalnyi aviatsiinyi universytet, 1 bereznia 2019 r.]. T 1/ Vector, Ternopil: 113-117.
9. Shulhina, M.V. (2013). Peredumovy i vytoky tsyvilizatsiinoi heopolityky. *Visnyk Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu imeni Olesia Honchara*. T. 20. 23 (1): 142-147.
10. Fukuiama F. (1992) «Kinets istorii i ostannia liudyna». Available from: <https://anthology.forthelazy.webnode.com.ua/l/frensis-fukuyama-kinets-istoriji/ю> (accessed 21.12.2022).